

Соціально-економічні ризики

УДК: 339.972

БАТЮК Л.А., кандидат економічних наук, доцент,
КРАВЧЕНКО О.М., кандидат економічних наук, доцент,
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ РИЗИКИ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Батюк Л.А., Кравченко О.М. Соціально-економічні ризики сучасних глобалізаційних процесів

У статті розглянуто основні соціально-економічні ризики сучасних глобалізаційних процесів; визначено, що глобалізація, поряд з позитивними, інноваційними, динамічними аспектами має також і деструктивні, регресивні тенденції; узагальнено світові зміни розвитку країн під впливом глобалізації; встановлено, що основним ризиком глобалізму є руйнівний процес традиційного способу життя більшості народів, який розцінюється як загроза існування людства; запропоновано розглядати явище глобалізму як інструмент наукового забезпечення управління сучасним соціально-економічним розвитком шляхом активного пошуку стабілізуючих, ефективних механізмів державного управління складними глобалізаційними відносинами в національних інтересах.

Ключові слова: глобалізація, соціально-економічні ризики, державне управління, національний інтерес.

Постановка проблеми. Визначальною цивілізаційною тенденцією сучасності є глобалізація, яка у своїй сутності є інтеграцією людства в єдину систему фінансово-економічних, суспільно-політичних і культурних зв'язків на основі новітніх засобів телекомунікації та інформаційних технологій.

Сьогодні глобалізація все частіше оцінюється як виклик сучасності, що загрожує реконструкцією традиційного способу життя більшості народів. Широкий спектр загроз глобалізації виходить з її уніфікаційного потенціалу, який розцінюється як загроза національним інтересам.

Отже, недостатньо дослідженими залишаються питання щодо соціально-економічних ризиків втрати національного суверенітету в процесі глобалізації.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню проблеми ризиків сучасних глобалізаційних процесів присвячено численні праці, зокрема таких українських авторів як Білорус О., Козоріз Г., Ладюк О., Лук'яненко Д., Мозговий О., Савчук Н., Сухоруков А., а також багатьох зарубіжних авторів, в тому числі, Богомолова О., Зотової Н., Некипелова А., Сач Дж.,

Сороса Дж [1-9].

Глобалізація, поряд з позитивними, інноваційними, динамічними аспектами має також і негативні, деструктивні, регресивні тенденції. Загалом, дослідження процесів економічної глобалізації призвели до формування двох основних підходів – прихильників і критиків глобалізації. Інтеграційні процеси неминучі. Але проблема полягає в тому, що світ не може інтегруватися на основі однієї цивілізаційної моделі.

Метою статті є проведення аналізу соціально-економічних ризиків сучасних глобалізаційних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Згідно основ економічної теорії, глобалізація (фр. *global* – загальний, *всесвітній*, від лат. *globus* – куля) – категорія, яка відображає процес обміну товарами, послугами, капіталом та робочою силою, що виходить за межі державних кордонів і набуває форм постійного й неухильного зростання міжнародного переплетіння національних економік [3, с. 264].

Маючи витоки в цінностях та інститутах західноєвропейської політико-правової культури, глобалізація виражає

планетарний характер діяльності сучасної людини, уніфікацію її цінностей, політичних і правових інститутів, поширення технологій і методів господарювання, які виявляються у вестернізації більшості країн світу.

Теза про те, що ліберальна західна цивілізаційна модель є універсальною і на її основі потрібно інтегрувати всю Європу, а потім і весь світ, на наш погляд, є придушенням інших культур. Основа інтеграції і Європи, і світу має бути прийнятною для всіх.

Зміни світопорядку прискорили процес глобалізації, визначили характер глобальної взаємодії, зумовили появу нових ринків (зростаючі світові ринки послуг, нові фінансові ринки, дерегулювання антитрестівського законодавства, глобальні споживчі ринки), нових дійових осіб (транснаціональні корпорації, Світова організація торгівлі, створювана система міжнародного кримінального правосуддя, що динамічно розвивається міжнародна мережа НУО), нових правил і норм (збільшення масштабів приватизації та лібералізації економіки, повсюдний вибір демократії в якості політичного режиму, конвенції та документи з прав людини, що охоплюють все більше країн).

Але одночасно продовжували діяти і чинники, що визначали протилежний тип глобалізації, заснований не на розгортанні індивідуальної ініціативи власників капіталів, а на колективній творчості людей, що живуть за рахунок особистої праці. Накладаючись один на інший, два ці процеси породили безліч принципово відмінних підходів до глобалізації, що ще більше посилює положення у світі, зробило його не тільки драматичним, але й вибухонебезпечним. Для США, наприклад, глобалізація - це американізація. Європейський союз прагне до того, щоб вона здійснювалася на основі моделей, близьких сприйняттю європейців. У Китаю свій погляд на глобалізацію, в ісламського світу - свій, латиноамериканці сприймають її не так, як, наприклад, японці, а жителям

тропічної Африки не підходять глобалізаційні моделі, що розробляються англійцями або, скажімо, французами.

Змінюються й об'єктивні умови, що сприяють глобалізації або, навпаки, ускладнюють її.

По-перше, життя людей - їхня робота, доходи і здоров'я - зачіпаються подіями, що відбуваються по той бік земної кулі, нерідко такими, про які їм практично нічого не відомо.

По-друге, прискорюється біг часу. Ринки і технології змінюються з небувалою швидкістю, науково-технічні досягнення роблять можливим те, про що ще недавно не сміли мріяти навіть фантасти. Релігія, давно вже відмовилася від протистояння науці, не може осмислити і зробити прийнятними для сучасної людини багато явищ, приголомшливі уяву людей. Потрібні нові підходи, що розробляються і релігійними, і світськими діячами.

По-третє, зникають кордони. Національні кордони руйнуються не тільки для торгівлі, капіталу та інформації, але і для ідей, норм, культури і цінностей. Життя людей у всьому світі стає безпосередньо взаємозалежним. В результаті цього відкриваються безліч нових як позитивних, так і негативних можливостей. Релігія відсувається на другий план. Ставлення до неї починає регулюватися модою, вкрай мінливою. Такий підхід до релігії - гірше войовничого атеїзму. На жаль, він дуже поширений в сучасному секуляризованому суспільстві. А, як показує історичний досвід, атеїзм та псевдо релігійність породжують бездуховність і аморальність.

Картина світу змінюється настільки швидко, що ще зовсім недавно актуальні ідеологічні схеми перестають бути адекватними дійсності. Навіть саме поняття глобалізму вимагає серйозних уточнень. Аналіз міжнародних відносин показує, що глобалізація в своїй нинішній стадії має кілька векторів розвитку. Причому, якщо в одних випадках ці вектори мирно співіснують, то в інших - вступають у жорстку, хоча й непомітну поки для

більшості, конфронтацію. Можна виділити два пересічних і конфліктуючих напрямки глобалізації.

Перше орієнтоване на абсолютну гегемонію окремих країн і йде корінням в стародавню історію, будучи втіленням імперіалістичної мрії про світове панування. Це вже було в минулому. Але всякий раз опір народів насильницькій глобалізації виявлялося таким потужним, що руйнувалися найміцніші, здавалося б, держави.

Глобалізація затаскує в воронку регресу та дезінтеграції і релігію. Гонитва за домінуванням у світових процесах протиставляє народи і країни один одному, посилює небезпеку міждержавних і міжконфесійних зіткнень, формує у людей ненаситну жадібність і невміння поступитися малим в ім'я досягнення більш високого загального.

І слідом за глобалізацією починається щось інше: нові, ще більш жорстокі зіткнення держав і народів, протести обділених і розчарованих, застосування сили для утримання своїх позицій у світі в таких масштабах, у порівнянні з якими навіть світові війни не здадуться занадто жорстокими.

Другий тип глобалізму – наддержавний (транснаціональна модель цивілізації) не має аналогів в історії і передбачає побудову абсолютно нового світового порядку, що виключає лідерство однієї держави.

Висновки. Основною вимогою сьогодення є спрямування глобалізму не лише на осмислення світових проблем і процесів, а, передусім, на наукове забезпечення управління сучасним світовим розвитком. Суперечливість і турбулентність цього розвитку вимагає активного пошуку стабілізуючих, врівноважуючих механізмів управління надскладними глобальними відносинами і процесами в інтересах виживання людства.

Вже зрозуміло, що розвиток сучасного суспільства підпорядкований загальним закономірностям розвитку сучасної світової

системи, головною серед яких є тенденція глобалізації. Саме тому в умовах надзвичайного зростання зовнішніх впливів на економічне, соціальне, культурне і політичне життя суспільства проблема впливу на розвиток глобальних процесів стає центральним питанням виживання. Вплив нової реальності, що виникає під тиском глобалізації, має потужний, навіть шокуючий політичний ефект, оскільки вимагає визначити ставлення до засад і динаміки глобалізації та виробити стратегію поведінки відповідно до її парадоксів і викликів.

Отже, маємо надзвичайно складну ситуацію, коли разом з інтенсивними процесами світової інтеграції, формуванням глобальних економічних, політичних, екологічних та культурних асоціацій, відбувається не менш активний процес фрагментизації світу, зростання національної самосвідомості, посилення культурної диференціації, відродження етнічно-національних цінностей. Бурхливий розвиток цивілізації (освоєння космосу, інформаційна революція, виникнення мікропроцесорної технології тощо) і, разом з тим, передчуття екологічної, а то й антропологічної кризи стимулюють усвідомлення єдності людства як планетарної спільноти.

Практично всі дослідники визнають, що глобалізація – це реальність, якої не можна уникнути і яка впливає на всі сфери суспільства. Стосовно центру управління процесами глобалізації є різні думки. Так, одні науковці вважають, що координаційний центр глобалізації відсутній, інші – що їх кілька і розміщені вони в розвинутих країнах, а треті, і ми дотримуємося тієї ж думки, – що сьогодні рушієм глобалізації є США. Глобалізація для країн, що розвиваються, несе як загрози, так і відкриває нові можливості. Кінцевий результат залежить від національної еліти, від того, чи буде вона розраховувати на швидкі дивіденди у вигляді позик міжнародних фінансових інститутів, чи почне проводити власну незалежну політику, відстоюючи національні інтереси.

Література

1. Білорус О. Розвиток процесів глобалізації в постіндустріальну епоху. – К.: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2007. – 54 с.
2. Вергун В. А. Іноземні інвестиції: офшорні зони та їх інституції в міжнародному бізнесі: [навч. посібник] / В. А. Вергун, О. І. Ступницький – К.: Київський університет, 2012. – 303 с.
3. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1 / Редкол.: С. В. Мочерний (відп.ред) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000 – 864 с.
4. Макаrchук К. О. Міжнародний бізнес в умовах глобалізації: теоретичний аспект / К. О. Макаrchук // Вісник Харківського Національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2013. – № 1086. – С. 28-31.
5. Сорос Дж. Про глобалізацію / Дж. Сорос; пер. з англ. – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2002. – 173 с.
6. Старостіна А. Суперечливі шляхи економічної глобалізації / А. Старостіна // Економіка України. – 2008. – № 5. – С. 58-65.
7. Шергін С. Парадокси і проблеми глобалізації / С. Шергін // Зовнішні справи. – 2008. – № 5. – С. 42-45.
8. Rodrik D. One Economics, Many Recipes: Globalizations, and Economic Growth / Dani Rodrik. – Princeton University Press, 2009. – 280 p.
9. Shevelova S. Współczesne tendencje procesu globalizacji: szanse i zagrożenia / S. Shevelova // Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu. – 2005. – Vol. 7. – № 4. – P. 340-348.

References

1. Bilous O. (2007). *Rozvytok protsesiv hlobalizatsii v postindustrial'nu epokhu* [Development of globalization in the

- post-industrial era*], Kyiv: NSC «Institute of Agrarian Economics», p. 54 [in Ukrainian].
2. Verhun V., Stupnytskyi O. (2012). *Inozemni investytsii: ofshorni zony ta ikh instytutysii v mizhnarodnomu biznesi: navch. posibnyk* [Foreign investment: offshore and their institutions in international business, teach. manual]. Kyiv: Kyiv University, p. 303 [in Ukrainian].
3. Mocherny S.V. (Eds.). (2000). *Economichna Encyclopedia: In three volumes. Vol.1* [The economic encyclopedia]. (Vols. 1-3). Kyiv: Publishing Center «Academy», Vol. 1, p 864 [in Ukrainian].
4. Makarchuk K. (2013). *Mizhnarodnyj biznes v umovakh hlobalizatsii: teoretychnyj aspekt* [International business in the conditions of globalization: a theoretical aspect]. *Visnyk Kharkivs'koho Natsional'noho universytetu imeni V.N. Karazina – Bulletin of the V.N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv*, pp. 28-31 [in Ukrainian].
5. George Soros. (2002). *Pro hlobalizatsiiu* [On globalization]. Tran. from English. Kyiv: Publishing Salome Pavlichko «Osnovy», p. 173 [in Ukrainian].
6. Starostin, A. (2008). *Superechlyvi shliakhy ekonomichnoi hlobalizatsii* [Contradictory ways economic globalization]. *Ekonomika Ukrainy – Economics of Ukraine*, No 5, pp. 58-65 [in Ukrainian].
7. Shergin S. (2008). *Paradoksy i problemy hlobalizatsii* [Paradoxes and problems of globalization]. *Zovnishni spravy – Foreign Affairs*, No 5, pp. 42-45. [in Ukrainian].
8. Rodrik D. (2009). *One Economics, Many Recipes: Globalizations, and Economic Growth*, Princeton University Press, p. 280 [in English].
9. Shevelova S. (2005). *Contemporary trends of global change of world market of the dairy product. Agrarian question in Poland and in the dawn*. Warsaw, Vol. 7, No 4, pp. 340-348. [in Polish].

Аннотація

Батюк Л.А., Кравченко О.М. Социально-экономические риски современных глобализационных процессов

В статье рассмотрены основные социально-экономические риски современных процессов глобализации; определено, что глобализация, наряду с положительными, инновационными, динамичными аспектами имеет также и деструктивные, регрессивные тенденции; обобщенно мировые изменения развития стран под влиянием глобализации; установлено, что основным риском глобализма является разрушительный процесс традиционного образа жизни большинства народов, который расценивается как угроза существования человечества; предложено рассматривать явление глобализма как инструмент научного обеспечения управления современным социально-экономическим развитием путем активного поиска стабилизирующих, эффективных механизмов государственного управления сложными глобальными отношениями в национальных интересах.

Ключевые слова: глобализация, социально-экономические риски, государственное управление, национальный интерес.

Summary

Batyuk L.A., Kravchenko O.M. Socio-economic risks of modern globalization processes

The article describes the basic social and economic risks of modern processes of globalization; it was determined that globalization, along with the positive, innovative, dynamic aspects is also destructive, regressive tendencies; collectively change the world development of the countries under the influence of globalization; it was found that the main risk is a destructive process of globalization of the traditional way of life for most people, which is regarded as a threat to human existence; it was invited to consider the phenomenon of globalization as an instrument of scientific support for management of modern socio-economic development through active search stabilizing effective mechanisms of state management of complex global relationships in the national interest.

Key words: globalization, social and economic risks, state management, national interest.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2016 р.

